

Maarika Piispanen, luokanopettaja, KT

OPPILAAT OSALLISENA TUTKIMUSTYÖSSÄ – LASTEN ÄÄNI KUULUVIINI

YK:n lastenoikeuksissa (artikla 54) todetaan mm. että lasten ja nuorten etu on asetettava ensimmäiselle sijalle kaikessa päätöksenteossa. Samalla todetaan myös, että lasten ja nuorten näkemykset on otettava huomioon. Tämä tarkoittaa, että lasten ja nuorten ääntä ja etua ei voi sivuuttaa, vaan sen tulisi olla keskeisenä tekijänä kaikenlaisessa kehitystyössä.

Uskallan kuitenkin väittää, että näissä asioissa olisi itse kullakin parannettavaa, vaikka Suomi liitetäänkin Euroopan edelläkävijämaaksi lasten kuulemisen näkökulmasta – perustettiinhan Suomeen Lasten parlamentti vuonna 2007. Perustan väitteeni siihen, että lapsiasiavaltuutetun selvityksessä (Arponen 2007:1) lapset ja nuoret esittivät toiveen, että heidän näkemyksiään kuultaisiin ja niitä myös huomioitaisiin enemmän mm. koulua koskevista asioista. Aiheellista lienee siis kysyä, kuka kuulee lasten ääntä, miksi sitä pitäisi kuulla, kuinka sitä voidaan kuulla ja mitä lapsille oikein kuuluu?

KUKA KUULEE JA MIKSI PITÄISI KUULLA?

Suomessa 2007 perustetun Lasten parlamentin tavoitteena on saattaa lasten näkemykset aikuisten ja etenkin päättäjien tietoisuuteen lasten aseman kehittämiseksi. Perustavana ajatuksena on luoda lapsille jo pienestä pitäen malli demokraattisesta kulttuurista, jossa yksilö kokee olevansa tärkeä, ja jossa hän saa äänensä kuulumaan yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa.

Lasten parlamentti koostuu kuitenkin varsin pienestä määrästä (200) lapsia ja nuoria, eikä se tärkeydestään huolimatta tavoita kaikkien lasten näkökulmia. Lasten kasvattamista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja osallistumiseen ei siis voi jättää ainoastaan Lasten parlamentin tehtäväksi, vaan kaikkien lasten tulee saada mahdollisuuksia omien näkökulmiensa esille tuomiseen ja kuulemiseen omassa elinpiirissään. Sovellettaessa Lasten parlamentin tärkeitä tavoitteita osaksi koulun toimintaa, lasten vaikuttamismahdollisuudet konkretisoituvat koulun pääasiallisille käyttäjille, oppilaille, samalla kun aikuiset saavat oppilaiden kautta mahdollisuuden kuulla heidän ajatuksiaan (ks. Cohen & Manion 1994, Metsämuuronen 2000). Tässä työssä keskeisenä tekijänä toimivat opettajien ja oppilaiden keskinäinen vuorovaikutus ja dialogin laatu.

Kun oppilaat otetaan mukaan päätöksentekoon ja heidät osallistetaan esimerkiksi koulun kehittämiseen, saavutetaan monia sellaisia asioita, jotka muutoin saattaisivat jäädä toivotuiksi, mutta toteuttamattomiksi tavoitteiksi. Tällaisina asioina näen mm. yhdessä luotujen sääntöjen noudattamisen ja ympäristön kunnioittamisen – on selvää, että asiat, joihin lapset ja nuoret saavat itse vaikuttaa, tulevat heille läheisiksi ja niistä halutaan pitää kiinni paremmin kuin sellaisista asioista, jotka määräytyvät heidän elinpiirinsä ulkopuolelta (ks. Opetusministeriön julkaisu 2008:8). Kyse on ennen kaikkea tavoitteisiin *sitoutumisesta*.

Oppilaiden osallistuessa oppimisympäristönsä suunnitteluun, voidaan myös perustellusti olettaa, että koulussa viihdytään paremmin niin fyysisestä, psyykkisestä kuin sosiaalisestakin näkökulmasta, jotka ovat suorassa yhteydessä oppimiseen ja pedagogiseen näkökulmaan (Arponen 2007:1; Piispanen 2008; Unicef innocent research centre card 2007).

Koulussa tehtävä työ oppilaiden osallistamiseksi ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi voidaan nähdä myös laajemmassa merkityksessä tulevaisuuskasvatuksen kannalta: oppilaiden oppiessa pohtimaan ja perustelemaan mielipiteitään, toimiessa yhdessä erilaisissa kehittämisprojekteissa ja sitoutuessa yhdessä luotuihin tavoitteisiin, opitaan yhteiskunnassa toimimisen kannalta tärkeitä vuorovaikutustaitoja ja vastuunkantoa. Pienet, koulussa opitut vaikutusmahdollisuudet ovat askel myös sisäistettyihin toimintaperiaatteisiin, kuten siihen, kuinka lapsi tai nuori aikuisena

käyttää mahdollisuuksiaan vaikuttaa asioihin esimerkiksi äänestämällä tai ilmaisemalla mielipiteensä.

KUINKA LASTEN ÄÄNI SAADAAN KUULUMAAN?

Nykypäivän opettajuuteen mielletään ajatus työtään tutkivasta opettajasta. Tutkivan opettajan ei oleteta tai odoteta välttämättä tekevän laajaa tutkimusraporttia työstään, vaan ”tutkiva opettaja” -ajatus liitetään lähinnä koskemaan omaa työtä refleктоivaan asenteeseen ja valmiuteen huomata ja kohdata työssä sellaisia asioita, jotka herättävät ajattelemaan uudella tavalla. Jossain määrin voisi jopa käänteisesti todeta, että ellei opettaja tutki ja refleктоi työtään, hän menettää otteensa elää siinä hetkessä ja herkkyydessä, mitä hänen toimenkuvansa vaatii erilaisten ihmisten kohtaamisten myötä.

Opettajan työssä keskiöön nousevat ennen kaikkea oppilaat, joita opettaja kasvattaa ja opettaa, sekä oppimisympäristö, jossa tavoitteellinen opetus- ja kasvatus työ tapahtuu. Opettaja voi hyvin pitkälti myös vaikuttaa siihen rooliin, minkä hän työminäkseen valitsee, ja millä herkkyydellä hän reagoi ympäristönsä luomiin haasteisiin. Tämä rooli ja herkkyyys ovat myös suorassa yhteydessä siihen, miten opettaja suhtautuu oppilaiden esiin tuomiin näkökulmiin – opettaja voi kannustaa oppilaita oppimisympäristönsä kehittämiseen ja tavoitteiden asettamiseen tai vastaavasti jättää oppilaiden näkökulmat omaan arvoonsa. Jälkimmäisessä tapauksessa on aiheellista kysyä, kenen ”arvosta” on kyse ja ketä arvostetaan? Ei ainakaan lasta.

Koulukehittämisen kannalta esimerkkejä lasten äänen kuulemiseen liittyvistä positiivisista hankkeista, tempauksista ja projekteista on onneksi paljon. Lasten parlamentin lisäksi erittäin positiivista kaikua on saanut mm. Matkalla osallisuuteen – hanke (Opetusministeriön julkaisu 2008:8), jossa oppilaat yhdessä opettajien kanssa kehittivät koulun toimintaa ja sääntöjä. Hankkeen kantaviksi voimiksi nimettiin vuorovaikutuksellisuus, toiminnallisuus ja vahva ryhmäytyminen – hanke osallisti ja loi uudenlaisen koulukulttuurin, jonka yhdessä luotuihin tavoitteisiin sitouduttiin. Hyväksi käytännöksi ovat joissakin kouluissa (mm. Torkinmäki, Kokkola) muodostuneet myös luokka-asiamies -käytännöt, joissa vuosittain vaihtuvat, oppilaiden valitsevat luokanedustajat, muodostavat oppilaiden ”edustajiston”, joka kutsutaan aika ajoin koolle rehtorin tai opettajien toimesta pohtimaan jotain koulun kehittämiseen liittyvää asiaa. Luokka-asiamiesten tehtävänä on koota luokiltaan oppilaiden mielipiteitä, jotka he sitten esittelevät palavereissaan aikuisille.

Erilaisten hankkeiden, tempausten ja projektien ohella on tärkeää rantautua aivan ruohonjuuritasolle ja pohtia sitä, kuinka oppilaiden osallisuutta ja näkökulmia voitaisiin kuulla jokaisena arkipäivänä ilman mittavia järjestelyjä tai harvoin toteutuvia teemapäiviä? Loppujen lopuksi ei tarvita kuin kannustusta ja aikuisten kuulevia korvia sekä aikaa, joka puuttuessaan kätkee kiireeseen monia lasten mielestä tärkeitä asioita.

MITÄ LAPSILLE KUULUU?

Omassa (Piispanen 2008), hyvään oppimisympäristöön liitettyjä käsityksiä käsittelevässä tutkimuksessani, halusin ennen kaikkea kuulla oppilaiden ajatuksia oppimisympäristön hyvydestä. Huolimatta siitä, että minäkin joskus olen ollut lapsi - eikä siitä muka niin kauaakaan ole – jouduin myöntämään, että aika muuttuu ja kasvattaa meille aikuisille jonkinlaisen muurin omamme ja lasten maailman välille. Aikuisen abstrakti ajatusmaailma – niin kehittynyt kuin se onkin – sulkee pois monia sellaisia näkökulmia, joita voi havaita vain konkretian kautta, lasten silmin.

Lapset näkevät ja kokevat oppimisympäristönsä konkreettisten, usein fyysisten, asioiden kautta, joilla on suora yhteys ja merkitys oppimisympäristön sosiaalisiin, psykologisiin ja pedagogisiin ulottuvuuksiin. Lapset mm. liittävät oppimisympäristön fyysisiin tekijöihin erilaisia merkityksiä kuin aikuiset, mikä osaltaan syventää ymmärtämisen kuilua lasten ja aikuisten ajattelun välillä ja hankaloittaa oppimisympäristön kehittämistä yhteisesti hyväksi. Tällaisista eroavuuksista voisi

vain muutamina esimerkkeinä monien joukosta mainita vaikkapa sohviin ja kasveihin liittyvät näkökulmat. Aikuiset (opettajat ja vanhemmat) lähestyivät näitä asioita oppimisympäristön yleistä viihtyisyyttä ja estetiikkaa luovina tekijöinä, mutta oppilaat korostivat näitä tekijöitä ennen kaikkea oppimista edistävinä asioina. Sohvat koettiin mm. sosiaalisiin tilanteisiin rohkaisevina paikkoina, joissa istuvien ei tarvitse kokea yksinäisyyttä. Ne myös vaikuttavat oppilaiden emotionoihin kodinomaisuutta luovina tekijöinä, jolloin ne lisäävät turvallisuuden tunnetta. Kasvien puolestaan ymmärrettiin oppilaiden taholta luovan paitsi kodikkuutta, myös toiminnallisia tutkimushetkiä, joita oppilaat saavat kasveja kasvattaessa ja kasvua seuratessa. Oppilaat korostivat vastauksissaan kodikkuuden olevan oppimisympäristössä yksi tärkeimmistä oppimista tukevista asioista, koska he viettävät koulussa niin suuren osan päivästänsä. Turvalliseksi ja viihtyisäksi koettu ympäristö auttaa keskittymään itse oppimiseen.

Usein koulun arkea leimaa valitettavasti kiire, joka peittää alleen lasten näkökulmien kuulumisen, koska emme yksinkertaisesti ehdi toteuttaa edes kaikkea sitä, mitä itse tahtoisimme opettajina toteuttaa. Toinen kuulumista estävä tekijä on "oletaminen", joka lienee jokaisen ihmisen sisäänrakennettu ominaisuus – oletamme lasten ajattelevan tietyllä tavalla sen sijaan, että ottaisimme heidän näkemyksistään oikeasti selvää. Oletuksissa ei sinällään ole mitään pahaa, mutta koska väistämättä peilaamme maailmaa omasta ajastamme käsin, emme voi nähdä asioita siinä ajassa, missä lapset elävät tämän päivän lapsuutta tämän päivän lapsina. Jotta oppimisympäristö voisi kehittyä kaikkien käyttäjiensä kannalta parempaan suuntaan, on otettava aikalisä ja pysähdyttävä kuuntelemaan myös lasten näkökulmia oppimisympäristön hyvyystekijöistä – ehkä oppimisympäristön kehitystyössämme etsimisen sijaan löydämme jotain uutta?

Toivon jokaiselle antoisia hetkiä yhdessä tutkimisen, tuumimisen, tekemisen ja toimimisen parissa!

Maarika Piispanen